

Н. А. Копилов*

ванредни професор на МГИМО

ДУНАВСКА ПОЗОРНИЦА И СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ РУСКЕ КОМАНДЕ У РАТУ 1877-1878.

Сажетак

Током руско-турских ратова 18. и прве половине 19. века дунавска позорница војних операција играла је важну стратешку улогу у руском стратешком планирању. Традиционално, војни походи Руске империје против Турске на ове просторе представљали су низ опсада дунавских тврђава и пољских борби са отоманском војском. На овој позадини оштро се истиче руско-турски рат 1877-1878. године који се одвија у новим војно-политичким условима. Овоме треба додати и нестабилну ситуацију унутар империје, изазвану реформама које је спровела руска влада, а које су утицале на целокупно руско друштво, укључујући и оружане снаге. У тим условима, планирање могућих војних операција против Османског царства добија велики значај: од стратегије зависи будућност похода и Русије.

Кључне речи: Дунав, Балкан, руско-турски рат 1877-1878, Обручев, Турска, стратегија, планирање.

Током руско-турских ратова 18. и прве половине 19. века дунавско позориште војних операција играло је важну стратешку улогу у руском стратешком планирању. Традиционално, војни походи Руске империје против Турске на ове просторе представљали су низ

*n-kopylov@mail.ru

опсада дунавских тврђава и пољских борби са отоманском војском. На овој позадини оштро се истиче руско-турски рат 1877-1878. године који се одвија у новим војно-политичким условима. Овоме треба додати и нестабилну ситуацију унутар империје, изазвану реформама које је спровела руска влада, а које су утицале на целокупно руско друштво, укључујући и оружане снаге. У тим условима, планирање могућих војних операција против Османског царства добија велики значај: од стратегије зависи будућност похода и Русије.

Балканска криза 70-их година 19. века, која се развила у народни устанак, а потом и у рат, српског народа и Априлски устанак 1876. године у Бугарској, затекао је Руско царство у прилично тешкој ситуацији. С једне стране, балкански догађаји изазвали су велики одјек у руском друштву. Према историчарима, у Србију је стигло око 4.000 добровољаца који су представљали све нијансе руског политичког живота – од револуционара до идеолошких монархиста². У вези са овим догађајима, подељено руско друштво осетило је јединствени порив „несумњивог, све већег ентузијазма”, како је рекао В.В. Набоков³. С друге стране, руска војска у стању реформи, није била спремна за активне војне операције, што је приморало руску владу и самог цара Александра II да оклевају у одређивању спољнополитичког курса. Међутим, позиција Санкт Петербурга је директно зависила од ситуације на Балкану. До лета 1876. године Србија, Црна Гора и бугарски побуњеници трпили су поразе. То је приморало Русију да појача своје акције према Истоку. Септембра 1876. године одржан је састанак у царској дачи у Ливадији уз учешће представника августовске породице, наследника-принца и министара. Како је касније забележио министар финансија М.Х. Реитерн „... Општа атмосфера у Ливадији била је изузетно борбена”⁴. Састанку су присуствовали генерал-потпуковник Н.Н. Обручев, који је већ 1. октобра 1876. представио војном министру Д.А. Миљутину први план за рат против Турске⁵. У њему је забележена циљ војних операција: „... сам Цариград. Само на обалама Босфора се заиста може сломити власт Турака и постићи трајни мир, једном заувек решивши наш спор са њима око балканских хришћана”⁶.

² Петров А. Добровольцы // Родина. – М., 1998. № 5-6. С. 105.

³ Набоков В.В. Лекции по русской литературе. – М., 1996. С 228-229.

⁴ Куломзин А.Н. М.Х. Рейтерн. – Спб., 1910. С. 158.

⁵ Айрапетов О.Р. Забытая карьера «русского Мольтке». Николай Николаевич Обручев (1830-1904). – Спб.: Издательство «АЛЕТЕЙЯ». С. 146.

⁶ Исто

На основу тренутне ситуације, Обручев сматра да „наше операције морају бити изведене изузетном брзином. Само под овим условом ћемо спасити хришћанско становништво за које се залажемо – нећемо дати времена Турцима да уз помоћ Енглеске организују нове снаге – и нећемо им дати времена да развију огромну европску коалицију против нас. Још важнија је чињеница, ако акције буду споре, наша војска ће страшно изнемогнути од болести, а руска средства ће брзо бити исцрпљена”⁷.

За успешно вођење рата генерал је сматрао да је неопходно узети у обзир искуство претходних руско-турских ратова: „У претходним ратовима, са превлашћу Црног мора, обично смо се држали доњег Дунава и источног, приморског дела Бугарске. Сада нам је овај правац незгодан: немамо флоту, море је у туђим рукама, што смо даље од њега, то је безбедније... Поучени горким искуством претходних ратова, не треба ни да одлажемо прелазак преко Дунава, али ни да будемо увучени у погубни рат око тврђава. Напротив, морамо да пређемо Дунав, да тако кажем, моментално, а онда – одмах када се нађемо на Балкану са утврђених пунктова узмемо само оно што је неопходно да заштитимо позадину”⁸. За форсирање Дунава, Обручев је сматрао да је потребно три дана – „то је сасвим довољно за пребацивање великих снага на турску обалу, али недовољно за неутралисање турских бродова”⁹. Предложено је да се доњи ток Дунава претвори у споредни правац, покривајући бок главне војске, чији би правац кретања морао да се развије до Балкана и Адријанопоља.

Уопште, овај план је срачунат на чињеници о немобилизацији турске војске у јесен 1876. и малобројности турских трупа на Дунаву. Можемо претпоставити да је на састанку у Ливадији коначно донета одлука да се руска војска мобилише за ратовање, услед чега је 1. новембра 1876. године објављена делимична мобилизација.

Стратешки план за јесен 1876. године разрађен је у белешци војног министра Д.А. Миљутина, коју је саставио Н.Н. Обручев. У њој је узето у обзир измењено стање Источног питања према резултатима конференције у Цариграду (2. децембар 1876 – 8. јануар 1877). Министар војске је, по речима Обручева, саопштио да је „наша војска спремна и организована као никада до сада... Брзи, одлучујући

⁷ Исто С. 2.

⁸ Исто С. 2-3.

⁹ *Айранетов О.Р.* Указ. Соч. С. 147.

успех наше војске може умногоме утицати на мишљење Европе и навести је на такве уступке о којима је сада немогуће ни мислити¹⁰. Као резултат тога, слаба опозиција рату је потпуно превазиђена, а влада је у потпуности преузела курс неупотребе силе за решавање балканског питања.

После неког времена, Н.Н. Обручев, главни планер војног планирања, саставио је „Разматрања у случају рата са Турском у пролеће 1877. године”. Он је приметио да су „...Турци успели знатно да развију своје снаге, повукли све што су могли на Дунавску позорницу, повећали број бродова на Дунаву, унапредили тврђаве, допунили своје наоружање. Истовремено, жар у Словена је ослабио, Срби су потпуно напустили терен, а Румуни, који су на јесен били жељни да крену у претходницу наше војске, готово одбијају да узму било какво учешће у рату¹¹. Овде аутор јасно дефинише циљ будућег рата, он „...сада више не може бити ништа друго до потпуно, неопозиво уништење Турака на Балканском полуострву. Окупација Бугарске никако неће дати ове резултате, – развија своју мисао аутор. Докле год Турци буду поседовали Цариградско полуострво и господарили Црним морем, неће признати да су поражени...”¹². Под овим условима, Обручев је сматрао да су „... током протекле зиме турске снаге значајно порасле, а пошто наш успех углавном, ако не само, зависи од брзине којом стигнемо до Цариграда, онда средстава која смо припремили за рат на јесен, сада се показују недовољним¹³. Он је сугерисао да би „војска која се креће ка Турској могла одмах да издвоји за Балкан већи одред, а сасвим довољне снаге за непрекидно кретање и заузимање Цариграда. Другим речима, сада треба да припремимо не једну, него, рекло би се, две војске, од којих би једна преузела на себе целу борбу у Дунавској Бугарској, док би друга одмах кренула преко прелаза директно у Цариград; испред себе имала би само 500 верста (верст = 1,06 км) пута и трудила би се да их прође што пре, за 5 ако је могуће и 4 недеље, не одступајући се од овог циља никаквим споредним операцијама, ни штитећи своју позадину, ни нападом на тврђаве, нити чак бочним борбама¹⁴. Обручев је одредио јачину турске војске на 158.115 људи, па је сматрао да „да би се обезбедио напад на Цариград, чак и у

¹⁰ Газенкамф М.А. Мой дневник 1877-1878 гг. Спб., 1908. Приложение 2. С. 5.

¹¹ Газенкамф М.А. Мой дневник 1877-1878 гг. Спб., 1908. Приложение 4. С. 1.

¹² Исто

¹³ Исто С. 4.

¹⁴ Исто

случају доласка Британаца, потребно је одмах са Дунава издвојити војску од најмање 110-120 хиљада за Балкан, са свим средствима потребним за енергичан удар на утврђени положај¹⁵. Заузврат, за операције између Дунава и Балкана требало је да оставити око 8 пешадијских, 4 коњичке дивизије и 10-12 козачких пукова.

На основу искуства из претходних руско-турских ратова, генерал Обручев је истакао: „Године 1828, после заузимања Браилова, напали смо три тврђаве одједном; набасавши на њих, да тако кажем, целим својим фронтом (десним боком на Силистрију, центром на Шумлу, левим боком на Варну) испоставило се да смо свуда слаби и изгубили смо цео поход. У предстојећим акцијама то не би требало да се деси...”¹⁶. Тако је рат из 1877-1878. године планиран као скуп брзих маневара, чија је сврха била заузимање Константинопоља, што је војска видела као решење за Источно питање.

Треба напоменути да је план Обручева веома цењен од стране историчара, али је генерално почео да се мења одмах са почетком рата. Главнокомандујући Дунавске војске, велики кнез Николај Николајевич старији, имао је негативан став према Н.Н. Обручеву, желео да свој план изнесе цару, па је задужио да га разради помоћник начелника главнокомандујућег штаба, генерал-мајор К.В. Левитски. Рад на овом контра-пројекту одвијао се истовремено са активностима Обручева и Миљутина. Као и њихови противници, Левицки је сматрао да је неопходно да се војне операције распореде у централној Бугарској, али је тврђава Рушчук постала његов главни циљ, као и у претходним походима и предложио је да се дунавски прелаз постави ближе тврђави¹⁷. Команда над одредом Рушчука поверена је наследнику-кнезу Александру Александровичу. Након тога, представници штаба одреда ушли су у највише ешалоне војног руководства царства у каснијој владавини. Веровало се да је изузетно опасно кренути у напад на Балкан док се ова тврђава не заузме. Као резултат тога, руску војску је чекала исцрпљујућа опсада и зимски поход, што је Обручев свим силама покушавао да избегне. Обручев је свим силама покушао да смањи свој план и тако га спаси, али је предлог који је Левитски упутио великом војводи победио.

Како су касније приметили учесници рата, почело је „закаснелим, али у сваком погледу сјајним преласком Дунава

¹⁵ Исто С. 5.

¹⁶ Исто С. 7.

¹⁷ *Айранетов О.Р.* Указ. Соч. С. 177.

(главна маса код Систова 15. (27. јуна)) а затим низом успеха који се континуирано настављао три недеље¹⁸. У међувремену, одред Рушчука нашао се у изузетно тешком положају, имајући испред себе двоструко већег непријатеља, који се ослањао на четвороугаону тврђаву. Све је то нехотице водило нашу војску на одбрамбени положај на свим фронтovima дејства¹⁹. Осим тога, треба напоменути да су одреду царевића стално била потребна појачања. Учесници рата напомињу да „значајно јачање одреда Рушчук и одлучна активност његових дејстава нису могли да нам обећају нарочито важне резултате, како због бескорисности правца наше линије деловања, тако и због тога што би све акције морале бити темпиране према тврђави, тј. прећи на споре, бескорисне операције”²⁰.

Што се тиче Н.Н. Обручева, послат је на Кавкаску позорницу војних акција, где је извео низ бриљантних операција. Међутим, није успео да превазиђе неповерење, које се понекад претварало у директне оптужбе за „либерализам” од стране великог кнеза Николаја Николајевича.

У току ратних дејстава руска команда је морала да повећа састав снага на Дунавској позорници акција и да мобилише гардијске јединице. Као што историчари с правом истичу: „Заборављена су разумна размишљања Обручева о сврсисходности, пре свега, са непријатељским војскама, а не са тврђавама”²¹. Ово је у свом раду „Како је настала Плевна” запазио историчар-генерал Е.И. Мартинов, који је потребу дуготрајне опсаде Плевне објаснио грешкама руске команде након преласка Дунава, што је постало извесно након одустајања од предратног плана Обручова²².

Резултат сукоба две стратегије био је прилично исцрпљујући рат, који се за Русију претворио у дугу опсаду Плевне, седење на Шипки и, као резултат, победнички крај. За царство, по много чему, победа се претворила у колосални финансијски расход, у дипломатску изолацију на Берлинском конгресу 1878. године, који је сумирао балкански проблем, али га није у потпуности решио.

С руског превела Татјана Маљевић-Маљевић

¹⁸ Пузыревский А. К. Десять лет назад: Война 1877–1878 гг. — Санкт-Петербург: тип. В.С. Балашева, 1887. С. 38.

¹⁹ Исто С. 40.

²⁰ Пузыревский А. К. Указ. Соч. С. 45.

²¹ Айрапетов О.Р. Указ. Соч. С. 181.

²² Мартынов Е.И. Как возникла Плевна. — Спб., 1900. С. 18.

Копылов N.A.*

Associate Professor at MGIMO

DANUBE THEATER AND STRATEGIC PLANNING OF THE RUSSIAN COMMAND IN THE WAR OF 1877-1878.

Abstract:

During the Russian-Turkish wars of the 18th – the first half of the 19th centuries, the Danube theater of operations played an important strategic role in Russian strategic planning. Traditionally, the military campaigns of the Russian Empire against Turkey in this region were a series of sieges of the Danube fortresses and field battles with the Ottoman army. Against this background, the Russian-Turkish war of 1877-1878 stands out sharply, taking place in the new military-political conditions. To this should be added the unstable situation within the empire, caused by the reforms carried out by the Russian government, which affected the entire Russian society, including the armed forces. Under these conditions, the planning of possible military operations against the Ottoman Empire acquired great importance: the future of the campaign and Russia depended on the strategy.

Keywords: *Danube, Balkans, Russian-Turkish war of 1877-1878, Obruchev, Turkey, strategy, planning.*

* n-kopylov@mail.ru